

PORIJEKLO NIKOLE DELL'ARCA

VINKO FORETIĆ

Jedan od važnijih kipara 15. stoljeća jest Nikola nazvan dell'Arca. Tačna godina rođenja mu se ne zna, a umro je g. 1494. Nazvan je dell'Arca po svojem najvažnijem djelu, naime po raki zvanoj talijanski »arca«, u kojoj je pokopan sv. Dominik u Bolonji. Na njoj ima radova i drugih umjetnika, ali njegov udio je bitan.

Tog umjetnika uvrstio je Ivan Kukuljević u svoj poznati »Slovník umjetnikah jugoslavenskih«. O njemu je pisao i Artur Schneider u broju 29. Narodne starine. Znalo se kod nas već od doba Kukuljevićeva, da je on slavenskog podrijetla, a to ističu i razni talijanski pisci iz vremena prije Kukuljevića. No jer se grad južne Italije Bari spominje kao njegov zavičaj, to se uobičajilo kod nas prikazivati, kao da je on iz grada Bara na istočnoj obali Jadrana, a da je nekom pometnjom uzet talijanski grad Bari mjesto našeg Bara.

G. 1942. izdao je talijanski historičar umjetnosti Cesare Gnudi studiju »Niccolò dell'Arca«. U njoj raspravlja i o zavičaju Nikolinu, opširno govori o njegovu umjetničkom djelovanju, a što je za nas najvrjednije, donosi posebno na kraju mnogo dokumenata o njemu. Na ovu publikaciju osvrnuo se je u tadašnjem dnevnom tisku Artur Schneider, ali nitko nije pobliže analizirao dokumente objelodanjene od Gnudi-a, koji mogu tačno rasvijetliti njegovo podrijetlo.

Prepuštajući našim historičarima umjetnosti, da rasvijetle njegov umjetnički opus, smatram korisnim analizirati objelodanjene dokumente s obzirom na njegovo podrijetlo. Iz naših arhiva nije o njemu dosad nađeno još ništa, pa ni u Dubrovačkom, iako se u ovom arhivu s razlogom tragalo za njim.

Objelodanjeni dokumenti važni su, jer su savremeni umjetniku ili mu vremenski vrlo blizu. Jedni su isprave, a drugi kronike.

G i r o l a m o B o r s e l l i, rodio se je g. 1432., ušao je g. 1457. kao redovnik u dominikanski samostan u Bolonji, u kojem je s nekim prekidima živio sve do svoje smrti. Napisao je kroniku pod naslovom »Cronica gestorum ac factorum memorabilium civitatis Bononiae«. On je dakle vrlo vjerodostojan svjedok, jer je imao prilike promatrati rad Nikolin u svome samostanu. On izričito veli

za njega uz g. 1494., godinu Nikoline smrti: »Nicolaus ex Dalmatie provincie oriundus...« Jasnó dakle tu veli, da se je Nikola rodio u Dalmaciji.

Ludovico Da Prelormo, rođen g. 1492., stupio je u dominikanski samostan u Bolonji g. 1528., i te iste godine bi mu dodijeljena služba čuvara rake sv. Dominika, u kojoj službi ostade do g. 1580. On je u arhivu bolonjskog samostana ostavio rukopis na latinskom i talijanskom, koji nazivaju ili »Ricordi« ili »Cronaca«. On govoreći o raki veli: »Magister autem harum figurarum fuit quidam Nicolaus Slavonus origine«, a na drugom mjestu: »Il Maestro che fece detto cappello dell'Arca fu Maestro Nicolò dell'Arca così adimandato dalla plebe: nato in Schiavonia«. Doduše Ludovico Da Prelormo nije Nikolín savremenik, jer je u času smrti ovog imao tek dvije godine, ali je ipak živio kratko vrijeme nakon njega, i to u samostanu, gdje je o Nikoli bila sigurno živa uspomena, te ga možemo smatrati također izvorom prvog reda. I on izričito veli, da se je Nikola rodio u Slavoniji, pri čemu misli na opseg Slavonske zemlje, te da je rodóm Slaven.

Važan je bolonjski kroničar Fileno Della Tuata, pisac djela ranije zvanog samo »Cronaca« u dvjema redakcijama. On je nadživio Nikolu, ali se može smatrati njegovim savremenikom, jer je počeo g. 1493. pisati opširniju, a g. 1496. kraću redakciju kronike. Pod godinom 1494. piše on: »1494 a di 2 de Marzo mori maestro Nicolò Schiavo cittadino de Bologna el quale facea el chapello del Arca de S. Domenegho...« Zove ga dakle Schiavo, što je kraći oblik za Schiavone, a znači Slaven.

Razložít ćemo niže, da je Nikola duže vremena živio u talijanskom gradu Bari, a to spominjemo već sada zbog razumijevanja jednog citata, koji ćemo navesti. Historičar Cherubino Ghirardacci rodio se g. 1519., umro je g. 1598., a g. 1557. do 1558. bio je redovnik u samostanu sv. Jakova u Bolonji. Drži se, da je počeo g. 1573. pisati svoje djelo »Historia di Bologna«. U trećem dijelu tog svog djela veli o Nikoli: »Nicolò Dalmata, o da Barri«. Zove ga dakle i Dalmatincem, jer odanle potječe, a onim iz Bari-a, jer je dugo vremena tamo živio.

Ima dakle dva svjedočanstva o zemlji njegova rođenja. Borselli specijalnije veli, da se je rodio u Dalmaciji, a Ludovico Da Prelormo općenitije, da je rođen u Slavonskoj zemlji. Dva ga pisca, Fileno Della Tuata i Ludovico Da Prelormo, zovu izričito Slavenom, a Ghirardacci ga naziva Dalmatincem. Ovo su ujedno i svjedočanstva, da ovi pisci smatraju Dalmaciju slavenskom zemljom. Dakle jasno je, da je Nikola Slaven rodóm iz Dalmacije.

Pitamo se sada, u kojem gradu Dalmacije je Nikola rođen. Dosad smo raspredali samo kronike, a sada možemo odmah reći, da njega u nekoj računskoj raspravi iz Bolonje iz g. 1493. izričito nazivaju »magistro Nicolò de Raguxa«. On je dakle rodóm iz Dubrovnika, no od brojnih isprava, koje spominju njegovo ime, to

je i jedini spomen, da je on iz Dubrovnika, dok kronike samo općenito o njemu vele, da je Slaven, dotično Dalmatinac.

No nasuprot svemu ovome, što smo dosada iskazali, imamo s jedne strane mnogo isprava, koje ga nazivaju kao onoga iz Apulije, i s druge strane neke kronike, koje ga nazivaju onim iz Bari-a. Ne treba iznositi sve te citate, gdje dolazi ime Apulije, već ćemo spomenuti redom godine tih isprava, a to su g. 1463., 1467. do 1468., 1469. (triput spomenut), 1470., 1472.—1473., 1474. (dvaput 1475., 1478., 1479, 1484., 1493. To su sve isprave iz njegova boravka i djelovanja u Bolonji. Dakle o njemu, već stanovniku Bolonje, veli se, da je iz Apulije. Već smo citirali Ghirardacci-a, koji o njemu veli, da je Dalmatinac ili iz Bari-a. Dominikanac Leandro Alberti rodio se je g. 1479., a g. 1535. izdade knjigu »De Divi Dominici Calaguritani obitu et sepultura«, gdje govori o raki sv. Dominika ovako: »... tantum opus aere publico perfici decreverunt eo magis quod oblata occasione Nicolai Barrensis, optimi statuarii, quod id opus se perfecturum promiserat...«. Isti Alberti nas izvješćuje, da je u raku metnut dokument na talijanskom od 16. srpnja 1473., čiji za nas važan pasus donosi on na latinskom ovako: »... miro opere elaboratum per Nicolaum Barrensem«.

Iz svega ovog možemo odmah zaključiti, da Bar istočne obale Jadrana potpuno izlazi iz kombinacije u vezi Nikolina života. Doduše i Bar je u 15. stoljeću bio i u Dalmaciji i Slavonskoj zemlji. No s jedne strane imamo, makar i jedno, ali izričito svjedočanstvo, da je Nikola rodom iz Dubrovnika, a s druge strane ona tri spomena u kronikama o njemu, da je iz Bari-a, a mnoštvo drugih, da je iz Apulije, bez sumnje pokazuju, da se ne radi tu o kakovoj pometnji talijanskog Bari-a s dalmatinskim Barom, već da se tu može uzesti Bari kao mjesto u vezi s njegovim životom, a nikako ne Bar.

Dokumenti o njemu s jedne strane kao Slavenu iz slavenske zemlje Dalmacije i to iz Dubrovnika i s druge strane kao čovjeka iz Apulije, i to iz njezina grada Bari-a, nisu ni u kakovu protivurječju. On je rodom iz Dubrovnika, ali prije dolaska u Bolonju sigurno je dugo vremena živio u apulijskom Bari-u, a često je bio i sada je običaj, da se čovjeka s dužim boravkom u nekom mjestu počinje nazivati po tome mjestu, pače se i sam po takovu mjestu naziva. Kod nas je slučaj, da je poznati dubrovački slikar 15.—16. stoljeća Nikola Božidarević, koji se, na slikama potpisan, čak naziva tipično Nikolom Dubrovčaninom, jednom prilikom, nakon svog bcravka u Kotoru, nazvan Nikolom iz Kotora.

Potrebno će biti, da ipak još obrazložimo dokument, koji govori o Nikoli iz Dubrovnika. Spominje se tu dakle kao »Nicolò de Raguxa«. Treba odmah odbiti pomisao, da bi se u tom dokumentu moglo raditi o nekom drugom možda umjetniku Nikoli iz Dubrovnika. U obračunu neke računске knjige se tu on spominje kao Nicolò de Raguxa, ali taj se obračun od 2. rujna g. 1493. poziva na

kartu 145 iste računske knjige, a tu se u pogledu istog računskog posla spominje isti Nikola, ali ovaj put kao Nikola iz Apulije. Dakle posve je jasno, da se tu radi o jednoj te istoj osobi. To i historičar umjetnosti Gnudi još opširnije tvrdi i obrazlaže u svojoj studiji. To, da bi ta Raguxa mogla biti sicilski grad istog imena, potpuno otpada, jer s jedne strane za Siciliju se nikad nije upotrebljavao naziv Apulije, a s druge imamo već spomenute nesumnjive dokaze o njemu kao Slavenu iz Dalmacije. Dakle ta Raguxa je naš Dubrovnik.

Sve ovo, što smo dosada razmotrili, posve je jednostavno i upravo nas sili, da logičnim redosljedom izvijamo jedan zaključak iz drugog. Ipak, ako hoćemo po dokumentima pratiti Nikolin život, nastaju iz njihova teksta neke poteškoće. Mi pratimo Nikolu od g. 1463. u Bolonji, pa osim gore po redosljedu navedenih dokumenata, gdje se on spominje kao Nikola iz Apulije, vidimo ga spomenutog i kao Nikolu dell'Arca g. 1481., 1484. i 1489. Možda je imao po koji prekid boravka u Bolonji, ali ga pratimo tamo ipak od g. 1463. pa do njegove smrti g. 1494., dakle punih dvadeset godina, i to sve do g. 1493. uz ostale pod nadimkom Nikole iz Apulije. No o njemu Borselli veli i ovo :»... nutritus a juventute Bononie«. Ludovico Da Prelormo kaže o njmu: »... nutrito e ollevato in Bononia a pueritia sua«. Ghirardacci pak piše: »... eccellentissimo scultore, che era venuto ad habitare in Bologna insino da fanciullo«. Stoga i Gnudi sumnja u tačnost tih dvaju posljednjih obavještenja. Mislim, da im možemo vjerovati, ali da Prelormo-ov izraz »pueritia« i Ghirardacci-ev »fanciullo« ne smijemo doslovno shvatiti kao »djetinjstvo« i »dječak« već sigurno kao već odmaklije mladićsko doba, o čemu uostalom kaže i Borselli, kad veli »a juventute«. Moramo dakle uzesti, da se Nikola rodio u Dubrovniku, ali da se vrlo mlad s roditeljima preselio u Bari, gdje je proveo dječjačko doba do vremena, kad se smatrao mladićem, a tada je prešao u Bolonju. Naravno ovaj kostur njegova životopisa može se popuniti podacima, koji se mogu crpiti iz proučavanja njegova umjetničkog opusa. To i čini Gnudi na temelju svojih zaključaka o umjetničkim utjecajima, kojima bi bio podlijegao, a inače i prije Gnudi-a razni historičari umjetnosti analizirali su te utjecaje. Unutar tog životopisnog kostura mogu se umetnuti i eventualna njegova putovanja u svrhu studija. Zanimljivo je, da ga Gnudi dovodi u vezu s Franom Vranjaninom (Laurana), dakle s njegovim dalmatinskim zemljakom. No na tom putu nećemo slijediti Nikolu, jer je to posao historičara umjetnosti.

U ispravama se spominje Nikola kao sin Antuna, i to već g. 1463. Kad mu je otac umro, ne znamo, ali već u ispravi od g. 1469. spominje se kao Nicolaus quondam Antonii. Ako ne ranije, a ono sigurno tada otac mu nije bio u životu. Ime majke mu nije poznato, a ni prezime oca. Rekli smo, da je Nikola rodom iz Dubrovnika, pa se već po tome nameće misao, ima li o njemu podataka u Du-

brovačkom arhivu. Tragalo se za njima, ali se dosad nisu pronašli, a teško će se valjda naći, jer je sigurno vrlo mlad otišao u Bari. No moramo upozoriti na to, da je Cvito Fisković u svojoj knjizi »Naši graditelji i kipari XV. i XVI. stoljeća u Dubrovniku«, izišloj g. 1947., na str. 102—104 upozorio prema nađenim dokumentima na djelatnost dubrovačkog kipara Antuna od g. 1417. do 1424., od kojeg su druga djela nestala, ali je ostao kip viteza koji je on, prema Fiskovićevu mišljenju, klesao sa Boninom Milancem na dubrovačkom Orlandovu stupu. Znamo i to, da je majstor Antun učio mladiće zanatu. Ne smijemo naravno iz istovjetnosti jednog posve običnog imena, kao što je Antun, stvarati dalekosežne zaključke, ali nameće nam se ipak zasada samo kao pitanje, da li nije možda dubrovački kipar Antun bio otac poznatog nam Nikole? Kip viteza Orlanda nije djelo naročito visoke umjetničke vrijednosti, ali ima ipak nesumnjive umjetničke kvalitete. Nije li i Antun, koji je učio mladiće zanatu, mogao i svome sinu dati početke u kiparstvu? Sve su to samo još pitanja. Svakako bit će potrebno u tom pravcu uputiti i arhivska i druga proučavanja, a zasada ostaje jasno, da je Nikola rođen u Dubrovniku i da nas pisci kronika u Bolonji, dobro upućeni u njegov život, informiraju o njemu kao Dalmatincu i Slavenu, te da prema tome on ulazi i u kulturnu povijest hrvatskog naroda.

Kroničar Borselli pišući o njemu veli: »... *Fantasticus erat et barbarus*...«. Razni pisci su mislili, da se to odnosi na njegovu umjetnost, koja u koječemu odudara od tadašnje talijanske, i gledali su u tome kao neki naš likovni izraz. No kad pomnije pročitatamo čitav kontekst i iznesemo cijeli pasus, koji glasi: »*Fantasticus erat et barbarus moribus; adeo agrestis erat, ut omnes a se abjiceret*«, onda vidimo, da se to zapravo odnosi na njegovu ćud i karakter kao čovjeka. Naravno ne znači to, da se on i u umjetnosti nije isto tako ispoljio kao »*fantasticus et barbarus*«, ali i to je polje proučavanja historičara umjetnosti. Svakako pruža se prilika još daljeg proučavanja i arhivskih podataka i njegova umjetničkog djelovanja. Mi ga u povijesti umjetnosti možemo nazivati uobičajenim već u njegovo doba nazivom Nikola dell'Arca, ali i Nikola Slaven iz Dubrovnika ili Nikola Antunov Dubrovčanin.